

Література

1. *Белицька Т. М.* Інформація про становище інвалідів в Україні: загальна характеристика, здобутки та проблеми, які потребують розв'язання на законодавчому рівні // *Права інвалідів в Україні*. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К. : Сфера, 2002. — С. 311–317.

2. *Колядич О. І.* необхідність впровадження інноваційних технологій навчання людей з інвалідністю // *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Тези доповідей*. — К. : Університет «Україна», 2005. — С. 110–112.

3. Про підсумки виконання Національної програми професійної реабілітації та зайнятості осіб з обмеженими можливостями на 2001–2005 роки // *Підтримка процесу працевлаштування випускників з інвалідністю вищих навчальних закладів України: аспект прав людини*. — К. : ВГО студентів-інвалідів «Гаудеамус», Університет «Україна», 2006. — С. 5–15.

4. *Сушкевич В. М., Скрипка Н. С.* Працевлаштування людей з інвалідністю в Україні: реалії і перспектива // *Підтримка процесу працевлаштування випускників з інвалідністю вищих навчальних закладів України: аспект прав людини*. — К. : ВГО студентів-інвалідів «Гаудеамус», Університет «Україна», 2006. — С. 16–23.

5. *Хабаров В. В.* Проблеми працевлаштування молоді з інвалідністю та пропозиції щодо їх вирішення // *Підтримка процесу працевлаштування випускників з інвалідністю вищих навчальних закладів України: аспект прав людини*. — К. : ВГО студентів-інвалідів «Гаудеамус», Університет «Україна», 2006. — С. 24–32.

УДК 331

Е. М. Кучменко,
доктор історичних наук, професор

**ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ОСІБ
З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ:
ПРОБЛЕМИ НА РИНКУ ПРАЦІ**

У статті аналізуються проблеми щодо працевлаштування інвалідів України, шляхи їх вирішення та роль Державної служби зайнятості в цьому процесі.

Ключові слова: ринок праці, Державна служба зайнятості, соціальний захист інвалідів.

В Україні права інвалідів на участь в активному житті суспільства й захист їхніх інтересів закріплені низкою законодавчих та нор-

мативно-правових актів. Вони спрямовані на створення їм рівних з іншими громадянами можливостей у реалізації цивільних, політичних та інших конституційних прав і свобод. В Основному Законі держави права і свободи інвалідів окремо не обумовлюються, а надаються їм з усіма громадянами України, підкреслюючи тим самим їх рівноправність.

В Україні чисельність інвалідів за останні роки збільшилась і становлять сьогодні 2,6 мільйона осіб, які перебувають на обслуговуванні в органах праці та соціального захисту населення [14].

Проблема полягає в тому, що із загального числа інвалідів майже половина перебуває у працездатному віці і потребує реабілітації та подальшого працевлаштування.

Ми ставимо за мету проаналізувати можливість комплексного підходу до працевлаштування людей з обмеженими фізичними можливостями.

Як свідчить досвід практичної діяльності, особи з обмеженими фізичними можливостями не можуть на рівних конкурувати на ринку праці, особливо в сучасних економічних умовах, коли перехід до ринкових відносин вимагає інтенсифікації виробництва, підвищення вимог до загального фізичного та інтелектуального стану працюючих. Тому професійна реабілітація інвалідів стала однією з найважливіших проблем суспільства.

Завдання полягають у тому, щоб при аналізі даної проблеми, спираючись на нормативно-правову базу соціального захисту осіб з обмеженими фізичними можливостями, розробити методи діяльності державних центрів зайнятості у сприянні їх працевлаштуванню.

В Україні права інвалідів на отримання соціальної допомоги та реабілітації закріплені у законі «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991 р. зі змінами та доповненнями), який став важливою віхою у наближенні соціальної політики України до світових стандартів (Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів, прийняті Генеральною асамблеєю ООН у 1993 році).

Кабінет Міністрів України своєю Постановою від 3 травня 1995 р. № 314 «Про організацію робочих місць та працевлаштування інвалідів» затвердив Положення про робоче місце інваліда та порядок працевлаштування інвалідів, а Постановою від 28 грудня 2001 р. № 1767 «Про затвердження порядку сплати підприємствами (об'єднаннями), установами і організаціями штрафних санкцій до

відділень Фонду соціального захисту інвалідів, акумуляції, обліку та використання цих коштів» визначив механізм сплати штрафних санкцій, передбачених статтею 20 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні». Цим же законом (доповнення від 14. 10. 1994 р., № 204/94-ВР) встановлені нормативи бронювання робочих місць для працевлаштування інвалідів не менше 4% від загальної чисельності працюючих.

Новою віхою по вирішенню проблем професійної реабілітації інвалідів став Закон України від 05.10.2005 р. «Про реабілітацію інвалідів в Україні» та Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо реалізації інвалідами права на трудову зайнятість» від 23.02.2006 р., яким внесено ряд змін до законів України «Про зайнятість населення», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» та інші, цей Закон відповідно до Конституції України визначає основні засади створення правових, соціально-економічних, організаційних умов для усунення або компенсації обмежень життєдіяльності, викликаних порушеннями здоров'я зі стійким розладом функціонування системи підтримання інвалідами фізичного, психічного, соціального благополуччя, сприяння їм у досягненні соціальної та матеріальної незалежності; та закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо реалізації інвалідами права на трудову зайнятість» від 23.02.2006 р., № 3483 — IV яким внесено ряд змін до законів України «Про зайнятість населення», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» та інші.

До вирішення проблеми професійної реабілітації залучені державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, відповідні Міністерства, Фонд соціального захисту інвалідів, громадські організації інвалідів, спілка промисловців та підприємців, підприємства всіх форм власності та Державної служби зайнятості.

Вже сьогодні Державною службою зайнятості розгорнуто комплексну інформаційно-роз'яснювальну роботу для сприяння в адаптації на ринку праці людей з фізичними обмеженими можливостями [6]. Проте, слід відмітити, що не дивлячись на низку вищезгаданих законів, прийнятих державою на підтримку інвалідів, існують проблеми інвалідів при працевлаштуванні.

Працевлаштування людей з вадами фізичного та розумового розвитку актуальні питання і для України. На заваді в пошуку роботи, крім фізичних бар'єрів, певні проблеми для їх професійної

інтеграції створюють і розбіжності в законодавстві, неоднозначне ставлення суспільства до цієї категорії громадян [7].

Ці проблеми розглядалися на міжнародній конференції «Актуальні питання працевлаштування людей з особливими потребами. Практичний досвід країн Європи та СНД», яка проходила у квітні 2007 р. у м. Ташкенті (Республіка Узбекистан). Серед її учасників були й представники України [9].

Україна, приєднавшись до Європейської Соціальної хартії, послідовно прагне забезпечувати рівноправну участь громадян з інвалідністю в суспільному житті. В цьому контексті університет «Україна» є активним суб'єктом у вирішенні цієї проблеми — через навчальний процес інвалідам, людям з обмеженими можливостями допомоги отримати висококваліфіковану фахову підготовку і стати повноцінними, активними будівниками нової України [15].

Слід відмітити, що соціальна інтеграція неповноправних у нашої державі передбачає не лише систему соціальної підтримки з боку держави, а передусім — створення умов легальної зайнятості з гідною оплатою, можливості отримання безкоштовних послуг у підборі послуг роботи, допомоги у безробітті. Такими питаннями займається Державна служба зайнятості України. До її компетентності відноситься посередництво між роботодавцем і тими, хто потребує допомоги у пошуку робочого місця [5].

Головним чинником, який стримує зайнятість осіб з обмеженими фізичними можливостями є низький, порівняно із здоровими, освітній та професійний рівень. На ринку праці відокремлюється суттєва проблема в подоланні дисбалансу між попитом і пропозицією цієї специфічної робочої сили. Практично така сама ситуація склалася і щодо співпраці з питань укомплектування новостворених робочих місць для працевлаштування інвалідів за рахунок коштів Фонду. Одним із чинників стримування зайнятості також є:

- відсутність інформації про те, які підприємства створюють нові робочі місця для працевлаштування інвалідів за рахунок Фонду;
- відсутність гнучких форм організації праці та механізму зацікавлення роботодавців у працевлаштуванні інвалідів;
- низька оплата праці на запропоновані роботодавцем робочі місця та невідповідності обмежень в роботі з вимогами роботодавця [14].

Роботодавець є головним стратегічним партнером служби зайнятості, від якого безпосередньо залежить, чи поповнюватиметься ринок праці новими робочими місцями і чи зростатиме заробітна

плата, а, отже, й добробут населення. Роботодавець — клієнт служби зайнятості номер один, який визначає замовлення на робочу силу й ситуацію на ринку праці взагалі. Попит на якісну робочу силу невинно зростає. Але, на жаль, ринок освітніх послуг ще не встигає повністю задовольнити попит роботодавців у висококваліфікованих кадрах, оперативного реагувати на його зміни, а отже, забезпечувати кадрові проблеми його підприємства й виходячи з цього пропонувати реальні послуги [13].

Держава стоїть на охороні інтересів людини з обмеженими можливостями: законодавством обумовлено що 4% робочих місць заброньовано саме для цих осіб [12]. При невиконанні цієї норми підприємства і установи, незалежно від форм власності сплачують значні штрафи до Фонду соціального захисту інвалідів. Але вирішенню проблеми це допомагає замало. Одна з головних труднощів полягає в тому, що кількість працездатних інвалідів менше ніж кількість заброньованих робочих місць. Таким чином, щоб виконати бронь, підприємства вимушені застосовувати різні не зовсім законні заходи, а саме приймають на роботу осіб з 1 групою інвалідності (заздалегідь знаючи, що людина не може працювати) формально з символічною зарплатнею. Також надають у центри зайнятості інформацію про вакансії, які тривалий час не можуть бути заповненні через низьку заробітну плату, умови праці та інше для того, щоб довести в суді своє прагнення виконати бронь. Одним із питань, які ставлять на зустрічах у центрах зайнятості роботодавці, є небажання працівників сповіщати роботодавцю про призначення йому інвалідності. В такому разі підприємство вимушено сплачувати в Пенсійний фонд 32% внесків, а не 4%. Також значні проблеми виникають у великих агрофірм через порядок обліку чисельності робочих місць. Наприклад, бронь встановлюється не від кількості постійно працюючих, а від середньорічної чисельності персоналу, тобто враховуючи, що в період збирання врожаю на підприємстві задіяна певна стабільна кількість працівників [13].

Слід зазначити, що певним чином ризикує також роботодавець, який прийняв на роботу інваліда з так званою *соціальною* групою. Медико-соціальна експертна комісія (МСЕК) найчастіше надає її якраз для працевлаштування, але через рік — знімає. І тоді працедавець знову змушений шукати інвалідів, щоб виконати бронь.

Здається очевидним, що роботодавцю вигідніше забезпечити роботою людину з обмеженими фізичними можливостями, ніж

сплачувати штрафні санкції, але це потребує досить значних зусиль (щодо атестації робочих місць МСЕК тощо). Тому, на жаль, більшість роботодавців поки що своєю метою ставлять уникнення штрафних санкцій, а не працевлаштування інваліда [10].

Які ж основні напрямки розвитку трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями? Для розв'язання поставлених завдань на державному рівні потрібно мати чітке уявлення про тих, кому адресується ця політика, володіти інформацією щодо кількісного і якісного складу громадян з інвалідністю, зокрема у працездатному віці. Необхідно мати чітке уявлення про інвалідів, які бажають працювати, про їхні вподобання та можливості, конкретну інформацію про їхню здатність до професійно-трудової діяльності та багато інших відомостей, пов'язаних із проблемами працевлаштування та зайнятості. Усебічно та в повному обсязі сформована інформаційна база — фундамент, на якому має будуватися вся система сприяння трудовій зайнятості інвалідів. Тому передусім, як вважають деякі дослідники, необхідно створити централізований банк даних щодо інвалідів, які потребують професійної реабілітації та працевлаштування, — ЦБДІ зайнятості, який повинен формуватися на базі даних регіональних інформаційних банків зайнятості та працевлаштування інвалідів (реєстрів інвалідів) [8].

Основою під час формування таких регіональних банків має стати впровадження індивідуальної картки для організації автоматизованої системи управління забезпечення зайнятості та працевлаштування інвалідів, НДІ праці і зайнятості населення. Інформаційною основою формування банку даних осіб із обмеженими можливостями з метою працевлаштування, з одного боку, є їх потенційна здатність до трудової діяльності, котра ґрунтується на висновках СЕК. Щодо показників видів професійної діяльності, а також професійно-кваліфікаційний рівень, індивідуально-психологічні властивості, бажання, готовність працювати, а з іншого — потреби підприємств, установ, організацій різних форм власності й господарювання у робітниках и фахівцях за професіями, спеціальностями, освітньо-кваліфікаційними рівнями.

Показниками ефективності реалізації програмних заходів, передбачених у межах цього напрямку, є кількість створених робочих місць для інвалідів, чисельність працюючих інвалідів. У межах основних напрямів проведення державної політики зайнятості на

період до 2009 року заплановано збільшення чисельності працюючих осіб з обмеженими фізичними та розумовими можливостями до 420 тис. осіб, зокрема шляхом створення 10 тис. робочих місць за рахунок коштів Фонду соціального захисту інвалідів [9]. Тільки співпраця між Державною службою зайнятості, Фондом соціального захисту інвалідів, Всеукраїнським центром реабілітації інвалідів щодо створення єдиного технологічного ланцюга приведе до того, що людина, яка звертається по допомогу у працевлаштуванні, гарантовано отримає інформацію, профпідготовку та постійне місце роботи.

Таким чином, з метою покращення цієї співпраці, яка спрямована на підвищення рівня зайнятості серед осіб з обмеженими фізичними можливостями, необхідно створити Єдину інформаційну базу даних інвалідів, яка складалася б із трьох взаємозв'язаних складових: 1) єдиного банку даних інвалідів, який містить кількісні та якісні характеристики контингенту інвалідів, які бажають працювати; 2) банку даних робочих місць для працевлаштування інвалідів, який акумулює інформацію про кількісний та якісний склад робочих місць, на яких можна використовувати працю інвалідів; 3) системи постійного моніторингу процесів зайнятості та працевлаштування інвалідів з метою інформаційного й аналітичного обслуговування вказаних процесів. А для цього слід:

– посилити співпрацю при вирішенні питань професійної реабілітації інвалідів та їх працевлаштування між МСЕК, органами праці та соціального захисту населення, Фондом соціального захисту інвалідів, роботодавцями з метою координації та консолідації спільних зусиль на вирішення завдань щодо створення дієвої системи сприяння працевлаштування інвалідів, особливо випускників навчальних закладів з числа інвалідів;

– узгоджувати заходи з професійної реабілітації та працевлаштування інвалідів з місцевими програмами зайнятості населення;

– збільшити за рахунок установленого нормативу кількості робочих місць фахівців з вищою освітою та кваліфікованих робітників для працевлаштування інвалідів;

– розробити методичку атестації робочого місця інваліда та типових документів, які видаються в процесі атестації робочого місця, призначеного для працевлаштування інваліда;

– реалізувати політику ефективної підтримки надомної праці та самозайнятості інвалідів;

– розмежувати розмір установленого нормативу для працевлаштування інвалідів окремо для державних підприємств та при-

ватного бізнесу;

– передбачити в подальшому створення і збереження робочих місць для працевлаштування інвалідів на спеціалізованих підприємствах, збільшивши їхню кількість, удосконалити механізм державної допомоги у вигляді кредитування та розміщення державного замовлення;

– розширити регіональні банки вакансій за рахунок якнайповнішого надання роботодавцям даних про вільні робочі місця для інвалідів у територіальні служби зайнятості.

В статтє анализируются проблемы трудоустройства инвалидов Украины, пути их разрешения и роль Государственной службы занятости Украины в этом процессе.

Ключевые слова: рынок труда, Государственная служба занятости, социальная защита инвалидов.

The aspects of job placement of disable persons in Ukraine and ways of its solution, and also the role of State employment service of Ukraine in this process were analyzed in the article.

Key words: market of labour, State employment service of Ukraine, social defense of disable persons.

Література

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. — К. : Парлам. вид-во, 1999. — 88 с.

2. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закони України від 21 березня 1991 року.

3. Закон України «Про зайнятість населення» // Соціальне страхування на випадок безробіття. Серія «Безробіття». Книга 3. — К. : Вид-во ТОВ «Лтава Лізінг», 2003. — 18 с.

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо реалізації інвалідами права на трудову зайнятість: Закон України від 23 лютого 2006 року, № 3483-IV.

5. Маршавін Ю., Ляміна Л., Фокас Л. та ін. Єдина технологія обслуговування незайнятого населення в центрах зайнятості України. — К. : ІПК ДСЗУ, 2000. — 300 с.

6. Маршавін Ю. М., Фокас Л. М., Ляміна Л. Є. Методичні рекомендації щодо надання центрами зайнятості соціальних послуг роботодавцям. — К. : ІПК ДСЗУ. — 55 с.

7. Бондарчук К. Забезпечення трудової зайнятості інвалідів в Україні: стан, проблеми та перспективи // Соціальний захист. — 2004. — № 1. — С. 21–26.

8. *Бондарчук К.* Формування банку даних для працевлаштування інвалідів // Соціальний захист. — 2004. — № 12. — С. 25–29.

9. *Колешня Л.* Основні напрями розвитку трудової зайнятості осіб з обмеженими можливостями в контексті Плану дій Ради Європи // Україна: аспекти праці. — 2007. — № 4. — С. 22–26.

10. *Коляденко Н. В.* Проблеми надання соціальної допомоги особам з обмеженими можливостями // Ринок праці та зайнятості населення. — 2007. — № 1. — С. 24–27.

11. *Козачук О.* Соціально-економічне становище інвалідів в Україні та проблеми їх соціального захисту за умови трансформації економіки // Україна: аспекти праці. — 2005. — № 4. — С. 12–16.

12. *Купалова Г., Лесько О.* Зайнятість та професійна реабілітація осіб з обмеженими фізичними можливостями: проблеми і шляхи вирішення // Україна: аспекти праці. — 2004. — № 5. — С. 4–11.

13. *Панченко В.* Надання соціальних послуг особам з обмеженими фізичними можливостями // Роботодавець. — 2005. — № 11. — С. 10–11.

14. *Терюханова І.* Зайнятість інвалідів: реалії та перспективи // Україна: аспекти праці. — 2007. — № 1. — С. 3–8.

15. Див.: *Майбутнє за нами* / ред.-упор. В. О. Карпенко. — К. : Університет «Україна», 2008. — 256 с.

УДК 366.442

**Н. Б. Павлишина,
А. М. Середюк**

ПОЗИТИВНИЙ ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН З ПИТАНЬ МЕХАНІЗМУ ЛІЦЕНЗУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЯК ЮРИДИЧНА ОСНОВА ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

Міністерство праці та соціальної політики України налаштовано найближчим часом запровадити в обов'язковому порядку процедуру ліцензування суб'єктів соціальних послуг. З цією метою доцільно звернутися до позитивного досвіду розвинутих європейських країн.

У статті здійснено порівняльну характеристику механізму ліцензування та реєстрації суб'єктів надання соціальних послуг в європейських країнах для визначення найоптимальнішої системи процесу ліцензування для України.